

V

VIAȚĂ ȘI SOCIETATE
ÎN ROSTIREA ROMÂNEASCĂ

Partea noastră de cer

Dacă s-ar întreba cineva de ce dăm atîta însemnătate cîtorva cuvinte românești, am răspunde: pentru că aceasta e partea noastră de cer.

Observatorul nostru astronomic are, printr-o convenție internațională bine stabilită, sarcina de a explora partea de cer care cade sub lunetele noastre. S-ar putea ca din Honduras să se vadă stele mai frumoase; dar acestea sînt stelele noastre.

Ridici ochii spre cerul moral de care vorbea Kant, și întilnești în zona noastră un fel de stea dublă: expresia se cade-nu se cade. Nici o convenție internațională nu te obligă să-i analizezi structura și să găsești în ea semnificații etice deosebite. Dar dacă te uiți mai îndelung, dacă apoi pui față în față ce ai deprins din alte zone ale cerului moral cu ce stă acum sub ochii minții tale, înțelegi că din se cade-nu se cade s-ar putea alcătui un întreg tratat de etică.

Mai încolo, sub cerul tău, vezi o stranie dîră luminoasă, care nu e altceva decît Galaxia Căderii. Iarăși, nimeni nu te obligă să faci din cuvîntul nostru „cădere“, care există în toate limbile, un sistem de filozofie. Dar dacă sînt în cuvîntul acesta, învîlmășite ca într-o nebuloasă, atîtea înțelesuri despre lume și om, atîtea căderi care

coboară, căderi care urcă sau căderi care stau pe loc, atunci cum poți să lași cuvîntul în haosul și risipirea lui? Cine să-l exploreze, sub ce alt cer?

Și la fel, nu-i e dat altuia, din alt colț de lume, să contemple tot ce e luminat și întunecat în „sinea” (sinea omului, a lucrurilor), în steaua aceasta care palpită, care se dezvăluie și învăluie neîncetat.

Multe stele sînt pe cer
Care toate-n ziuă pier,
Și mai mari și luminoase,
Nu-s ca mîndra de frumoase,
C-așa merge de frumos,
Gîndești că scrie pe jos.

Așa s-ar putea să stea lucrurile cu unele din cuvintele noastre, ce par a scrie pe jos înțelesuri noi. Dar aci se iscă primejdia de a orbi, tot privind doar la cele din peticul nostru de cer, și de a crede că mîndrele noastre sînt mai frumoase ca altele. Să vedem atunci ce îndrepătățiri avem, nu să spunem chiar atît de mult cum vrea cîntecul, dar să credem că partea noastră de rostire merită să fie explorată, măcar în rînd cu celelalte.

Într-o însemnare postumă, intitulată frumos „Stratul mumelor”, Lucian Blaga vorbea despre metafizicile cu puțință în trecutul nostru, „dacă li s-ar fi dat să fie”. Dar nu numai metafizicilor nu le-a fost dat să fie; nici culturii celei mari, nici aspirațiilor istorice superioare ale comunității noastre, nici atîtor năzuințe ale insului românesc. Ce s-a întîmplat oare cu toate aceste începături, care adesea n-au rămas decît în gînd? Nu s-au sedimentat ele undeva, într-un strat al mumelor?

Cînd ne întrebăm cum e cu puțință ca limba noastră, ce pare de rînd, să poarte cîteva comori ale gîndului în

ea, ne spunem că răspunsul ar fi: tocmai pentru *partea netrăită* din ea. Poate că tot, sau o bună parte din tot ce nu s-a împlinit la noi, s-a stratificat în cuvînt. Cum să explici altfel pe „dor“? Și o încărcătură de dor, ca o aură în jurul cuvîntului, îți apare cîte odată în vorbele noastre netrăite.

Dar mai este ceva care poate da preț cuvîntului: nu e numai netrăitul care s-a sedimentat în limbă, este și *nedezlegatul* limbii ei însăși. Cum să nu avem mai multe implicații de gînd, cum să nu fie cerul nostru mai încărcat de probleme și surprize decît zonele de cer care au fost atît de mult explorate? Cînd te uiți la limba franceză cum a fost explorată și folosită în toate nuanțele ei, de curteni, de clasicismul veacului al XVII-lea, de moraliști, de saloane, de diplomați și de grămăticii, te întrebi cît *rest* păstrează ea. Cînd vezi limba engleză explorată în zonele ei ultime încă din 1600, cu jocurile de cuvinte din „Romeo și Julieta“ sau rafinamentul poeziei lui Ben Jonson, te întrebi ce surprize de gînd (cele de expresie sînt tocmai lotul ei) mai poate rezerva ea.

La noi limba e nedezlegată. Încîntarea filologilor, în veacul trecut, de a avea în față o limbă neexplorată și cu un destin atît de miraculos ca limba română, ar putea fi regăsită și astăzi, pe toate planurile. Hasdeu a intrat în delir în fața limbii române. S-a avîntat în acel „Magnum etimologicum“ (în fața căruia fiecare se grăbește să întrebă: pînă la ce literă a ajuns? dar ar merita replica lui Hasdeu însuși către un prieten: pînă la ce literă ai citit?), unde nu numai că analizează și speculează asupra cuvintelor, dar regretă dispariția cîte unuia ca *adint*, „căci nu-l putem înlocui decît cu perifrasticul bag-seamă, iau aminte“; regretă pierderea lui *amăgeu*;

relevă înrădăcinarea, specific nouă în sînul limbilor neolatine, a cîte unui cuvînt ca *aflu*, sau strania evoluție a cîte altui cuvînt ca *agonisesc* (înrudit cu *agonie*), ca și uluitoarea etimologie — dacă ține — a lui *zănatic*, care ar proveni din *dianaticus*, de la zeița *Diana*, și care, păstrînd amintirea unui ritual religios, ar fi de o însemnătate filologică de prim ordin.

Toată această bucurie, chiar în formele ei delirante, de a întîlni noul în lumea dimprejur, în peticul nostru de cer, poate fi și una a gîndului, așadar. Cînd începi să explorezi bolta pe care sînt înscrise cuvintele noastre, îți ies înainte tot felul de stele noi, pe care nu le vedeai cu ochiul liber. Pe de altă parte, în afara cuvintelor, sînt formele expresive de rostire mai întinse, sau particulele mici de tot. După ce ai întîlnit negația și negativitatea hegeliene, este o încîntare să vezi ce face prefixul *ne* în limba română, spre deosebire de *in*, care e neproduc-tiv; sau să vezi ce face particula „s”, care smintește cuvintele, ori în sfîrșit, să vezi că pe lîngă *nu* noi avem și pe *ba*, care nu știi bine cum se întîmplă că sfîrșește prin a fi un *da*, căci din negație devine un întăritor.

Ba, dacă întîrzii la problema aceasta a negativului în limba română, îți iese înainte o stranie făptură, și de limbă și de gînd, care-și zice *Nefîrtate*, *ne-fîrtate*. Ce adîncă ar putea fi, pentru cunoașterea omului, cunoaște-rea aceasta a anti-omului, așa cum materia s-a oglindit în anti-materie, protonul în anti-protoni și corpii în anti-corpi. Limba noastră te duce singură la întîlnirea cu Celălalt, care prin participația lui la lume o confirmă desmințind-o, întocmai ca negația hegeliană. Logicianul și eticianul ar avea ceva de învățat de la drac.

Toate acestea și multe altele sînt aci, sub lunetă. S-ar putea ca marile limbi culte, sau dimpotrivă, altele ca

limbile bantu, să fie mai interesante sub multe raporturi. Dar ele nu sînt pe cerul nostru. Sau, într-un fel, sînt și ele, căci fără adîncirea în alte limbi și fără limbile clasice, inclusiv sanscrita, nu-ți cunoști pînă la capăt propria limbă. Dar este și aci adevărată vorba lui Cantemir: „din limbi străine să înveți și în limba țării tale să scrii“. În alte ceruri să privești și sub cerul lumii tale să visezi.